TBMM

ÇOCUK HAKLARI KOMİSYONUNA SUNULAN RAPOR

KORUYUCU AİLE MODELİNDE TESPİT EDİLEN SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

DENİZLİ KORUYUCU AİLE DERNEĞİ

29.12.2021

KORUYUCU AİLE MODELİ

Çocuk koruma sistemi, korunma hakkının kapsamı ile uyumlu olarak; önleyici hizmetler (hak odaklıdır), müdahale edici hizmetler (risk odaklıdır, yargısal denetime tabiidir), rehabilite edici hizmetler (zarar odaklıdır), özel durumlara özgü hizmetler (mültecilere vb yönelik hizmetler vb) bölümlerden oluşur.

Ailesi çocuğun bakımını üstlenemediği durumlarda yine bir aile yanında yetiştirilmesi çocuğun en temel hakkıdır (Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi- 20 Kasım 1989).

Korunmaya ihtiyacı olan çocuk hakkında koruyucu ve destekleyici tedbirler mahkemeler tarafından alınır 5395 sayılı çocuk koruma kanununa göre destekleyici ve koruyucu tedbirler beş tanedir. Eğitim, sağlık, danışmanlık, barınma ve **bakım. Koruyucu aile modeli mahkemelerinin bakım tedbirlerinin uygulama alanlarından biridir.**

Koruyucu aile, çeşitli nedenlerle öz ailesi yanında bakımları bir süre için sağlanamayan çocukların kendi aile ortamlarında eğitim, bakım ve yetiştirilme sorumluluğunu kısa veya uzun süreli olarak, ücretli veya gönüllü statüde devlet denetiminde paylaşan hissettikleri toplumsal sorumluluğu gösterebilen uygun aile ya da kişilerdir (Koruyucu Aile Yönetmeliği Md. 4/h). **Koruyucu ailelik sistemi koruyucu Aile'nin biyolojik ailenin ve sosyal hizmetlerin ortaklaşa yürüttüğü bir uygulamadır bu üçlü ayağın dengeli ilerlemesi gerekmektedir.**

Koruyucu aile olmak isteyen bireylerin (Türk vatandaşı olan ve Türkiye'de sürekli ikamet eden, 25-65 yaş aralığında bulunan, en az ilkokul düzeyinde eğitim almış olan, düzenli gelire sahip olan) başvuru yapabilmesi için "Koruyucu Aile Eğitimi Katılım Sertifikasının" bulunması, "Temel Aile Eğitimi", "Koruyucu Aile Birinci Kademe Eğitiminin", özel zorluları ve ihtiyaçları olan çocuklar için "Koruyucu Aile İkinci Kademe Eğitiminin" tamamlamış olmaları gereklidir.

Sistem 2012 yılından bu yana gelişme sağlasa da ancak beklenen gelişme sistemin niteliği yönündedir. Tabii ki sistemdeki nitelik, sistemin öznesi

olan çocuğun iyilik haliyle belirlenir. Bu anlamda birçok gelişmeye rağmen uygulamada yaşanan aksaklıklar bulunmaktadır.

KORUYUCU AİLE MODELİNDE TESPİT EDİLEN SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

- 1) Ülkemizde kuruluş bakımındaki çocukların koruyucu aileye YERLEŞTİRME ORANI %38 olup, gelişmiş ülkelerde bu oran %70-80 civarındadır.

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın verilerine göre; 2021 yılında 6942 koruyucu aile, 8435 çocuğun bakımını üstlenmiş durumdadır. Ancak 2020 yılında Türkiye genelinde kuruluş bakımı altında bulunan çocuk sayısının 13 bin 524 olduğu görülmektedir (TUİK 2020-https://data.tuik.gov.tr/Bulten). Ayrıca 2018 yılından beri "Çocuk Hizmetleri İstatistikleri" yıl sonu verileri yayınlanmamaktadır.

- 2) Sistem ÇOK YAVAŞ işlemektedir.

Koruma kararı verilmiş çocuklar ile ilgili prosedürler uzun zaman almaktadır. Dolayısıyla çocuk bu süreci kurumda geçirmek durumundadır. Bu süre gelişmiş ülkelerde oldukça kısadır. Örneğin Hollanda'da sosyal çalışmacılar tarafından tespit edilen çocuklar aynı gün içinde koruyucu aileye yerleştirilmekte, uzman koruyucu ailelerin çocukları teslim alması için verilen süre 2 saattir. Ülkemizde uzman koruyucu ailelik sisteminin geliştirilerek tespit edilen çoğunun bu uzman koruyucu ailelerin anına yerleştirilmesi ve sürecin takibi sonrasında uzun süreli bakımını üstlenecek olan "süreli koruyucu ailenin" yanına yerleştirilmesi gereklidir.

- 3) Korunma ihtiyacı bulunan her çocuk için bağımsız bir AVUKAT VE SOSYAL HİZMET Çalışanı atanması önemlidir.

Gelişmiş ülkelerde ilk yapılan işlem budur. Çocuğun haklarını baronun atadığı bağımsız bir avukatın savunması gereklidir. Sosyal hizmet çalışanı ise devlet adına çocuğun yüksek yararını savunur. Ancak uygulamada çocukların katılım hakkının, hakkında verilen kararlara karşı yasal sonuç doğuran beyan ve talepte bulunmasının sağlanamadığı durumlar yaşanmaktadır. Sosyal hizmet uzmanı alanında lisans almış kişilerin görevlendirilmesi ve uzmanın sorumlu olduğu her çocuk ile gerektiği gibi ilgilenebilecek şekilde iş yükünün düzenlenmesi gerekmektedir. Politika üretenlerin ve yasa yapıcıların da çocuğun üstün yararını (soyut bir kavram) gözetmesi son derece önemlidir. Çocukların kendilerinden sorumlu bir yetişkinin temsiliyetinden mahrum kalması çok yaşanan ve hak ihlaline sebebiyet riski yüksek bir durumdur. Çocuklar, kendilerini yetiştirilmekle, büyütmekle ve korumakla sorumlu olan ebeveynlerinin görevlerini yerine getirmesindeki eksiklikler nedeni ile koruma altına alınmaktadır. Çoğu durumda ebeveynlerin yasal velayet hakları devam etmektedir ancak bu sorumluluklarını uygulamada yerine getirmemeleri durumu söz konusudur. Çocuğun poliste ya da savcılıkta ifade vermesi sırasında yanında bir avukatın bulunması istenilen olumlu etki için yeterli değildir, çocukla ilgili her aşamada onun hukuksal haklarını koruyacak, bakımını üstlenenlerle çocuk arasındaki menfaat çatışmasında çocuğu koruyabilecek güvenebileceği uzmanlara ihtiyaç vardır. Çocukla ilgilenen uzman kişilerin mümkün olduğunca değişmemesi gerekmektedir, bunun da çocuğa özel avukat yetkilendirilmesi ile sağlanması mümkündür. Çocuğun adalet mekanizması içinde, kurumun kendisi ile ilgili verdiği kararların denetiminde bağımsız ve sadece çocuğun tarafında olan avukat tarafından temsil edilmesi gerekmektedir. Temsil ve hakları koruma görevini yerine getirecek avukat ve sosyal hizmet uzmanının mümkün olduğunca değişmemesi, çocukla ilgili verilen her türlü karar ve yapılan işlemde yer alması önemlidir. Çocuk dostu adalet ve kamu hizmeti sistemi benimsenmeli ve çocuğun sistem içinde yalnız kalmadığından emin olunmalıdır.

- 4) Çocuğa yönelik BİR GELECEK PLANIN YAPILMAMASI önemli bir sorundur.

En temel sorunlardan birisi biyolojik aile ile ilgili yapılan çalışmaların yetersiz ve çok geçtir. Bu da çocuğun koruyucu ailedeki kalma süresini belirsiz hale getirmektedir. Böylece gelecek planı yapılmayan **çocuğun koruyucu ailede kalma süresi ön görülmediğinden** bakımını üstlenen aileyi ve çocuğu yıpratan süreçlere dönüşmektedir. Çocuğun alışmış olduğu ortamda yaşama, bağ kurduğu kişilerle ilişkilerinin koparılmasına ilişkin kararlarda üstün yararının değerlendirilmesi ve kendisini ilgilendiren konularda görüşünü bildirme yani bilgilendirilerek katılma hakkını kullanması konusuna özen gösterilmelidir. Çocuğun, geleceğini planlama ve öngörme hakkı gözden kaçabilmektedir. Çocuğun tüm özel gereksinimlerini gözeten veriye dayalı analiz yönteminin kullanılması hem yapılan çalışmaların istenilen sonuçlara ulaşıp ulaşmadığının değerlendirilebilmesi hem de tarafsız denetlemenin sağlanabilmesini sağlayacaktır. Çocuk hakkında verilen kararların gerekçelerinin ve beklenen sonuçlarının uygulama öncesi aşamada planlanması ve olası değişikliklerin gerekçeleri ile açıklanması riskleri baştan belirlemeyi ve önlem almayı sağlayabilecektir.

- 5) Koruyucu aileler adaylık döneminde "BİRİNCİ KADEME EĞİTİMİ" alarak çocuğun yerleştirilmesi sonrasında uyum sürecini kolay yönetebilmesi için hazırlanmamaktadır. Bu eğitim multidisipliner yapılmalıdır.

Yerleştirilen yeni evde geçirilen ilk akşam çok önemlidir. Bu nedenle bebekler ve küçük çocuklarda yer değişikliğine hazırlanmaya ihtiyaç duyarlar. Bebeklik ve erken çocukluk döneminde, çocukların alıştığı ortam ve bireylerden ayrılıp farklı bir ortama geçmesi oldukça korkutucu ve travmatik olabilmekte ve yukarıda söz edilen davranış sorunları yaşamasına neden olabilmektedir.

Günlük yaşamlarında ve çevrelerinde değişiklik yaşayan bebekler ve küçük çocuklar bu durumdan etkilenmektedirler. Daha fazla huzursuzluk, ağlama, öfke nöbetleri, uykularındaki düzensizlikler, iştahsızlık, aşırı uyarılmışlık, artmış irkilme tepkileri, dikkatini toplamada güçlük, gelişim hızında yavaşlama, regresif davranışlarla belli etmeye çalışırlar. Koruyucu aile bu konularda bilinçli ve koruyucu aile olmadan önce sertifikalı bir eğitim programı almış ise, çocukta olası ortaya çıkabilecek davranışlara karşı farkındalığı yüksek olur. Koruyucu aile çocuğun özellikle yeni evde geçireceği ilk akşamında ve daha sonrasında, çocuğun duygusal ve zihinsel ihtiyaçlarını dikkate almalıdır. Koruyucu ailenin problem çözme, iş birliği, iletişim, yaratıcılık, eleştirel düşünme ve empati yapabilme gibi kazanımlarının olması bu süreci daha kolay yönetebilmesini sağlamaktadır.

- 6) Koruyucu aileye yerleştirilmeden önce çocuklar "KORUYUCU AİLE SÜRECİNE HAZIRLIK EĞİTİMİ" ne alınmalıdır.

Bir süre kurum bakım altında iken koruyucu aileye yerleştirilme kararı alınan çocukların koruyucu aileye geçiş sürecinde eğitime alınmalıdır. Çocuğu, yeni yerleşim birimiyle ve çocuğa bakacak olan aile veya bakım veren kişilerle aşamalı olarak tanıştırmayı kapsar. Her çocuk ayrı ve karmaşık ihtiyaçları olan bir birey olduğundan, her biri için ortak bir reçete hazırlamak olası değildir. Onun yerine değişik yaş, bakım tipi ve çocukların algılama düzeyleriyle ilgili hazırlık programları geliştirilmelidir.

Bebeklere ve küçük çocuklara da neler olduğu sözel olarak doğru şekilde açıklanır. Öncelikle biyolojik aileden ayrılık nedeni kendisine anlatılır. Sonraki aşamada yeni bakım verecek olan aile ile tanıştırılır ve her iki tarafa da birbirini tanıması için aşamalı olarak fırsat verilir. İlk ziyaretler çocuk için bilinen bir ortamda yapılır ve çocuk yeni bakım verecek bireyi/aileyi tanımaya başlar. Bakım verecek kişiye çocukla arasında bağlanmayı sağlayıcı ipuçları verilir.

Çocuğun koruyucu aileye yerleştirilme süreci, değişime neden olacak karmaşık ve önemli bir geçiş sürecidir. Çocuğun yer değişikliği çocukta biraz korku ve endişe yaratır. Bu nedenle çocukların bir yerden diğer yere geçişlerinde onları duruma hazırlamak için birbiriyle bağlantısı olan iki ana neden vardır;

1-Yer değiştirme sürecinde çocukların acı çekerek travma yaşamasını en aza indirmek ve çocuk için bu değişikliği olumlu bir yaşantı haline getirmek.

2-Çocuğun değişiklik ile ilgili kendini mutlu ve güvenli hissetmesini sağlayarak, yeni yerine uyum yapmasını kolaylaştırmak. Tersi durumlarda yani çocuk yer değişikliğinden korkup direnç gösterirse yeni yer onun için hayal kırıklığı olur, dolayısıyla geçiş başarısız olur ve yeniden yurda dönmeyle sonuçlanır. Ancak sürece hazırlanan çocuk yeni durumla baş etmede kendini daha güçlü hissedebilir.

Farklı bakım hizmet modellerine geçiş sürecinde çocuklara açıklama yapılmadan, kendilerinin duygu ve düşünceleri sorulmadan gerçekleştirilen değişim çocukların öz güven ve saygılarını zedelediği gibi yetişkinlere ve topluma olan güvenlerini de sarsar. Değişiklik herkes için zordur özellikle çocuklar bu geçişlerden daha fazla etkilenirler. Çocuklara değişikliğin nedenleri anlatılabilir ve yararları açıklanırsa, değişikliği kabullenmeleri daha kolay olabilir. Hatta geçiş dört gözle beklenebilir ancak doğal olarak bilinmeyen her yeni yaşantıya uyum sağlayabilmek insanda/çocukta kaygı yaratır. Olumsuz da olsa bildik, tanıdık yaşantıdan, alışkanlıklardan uzaklaşmak, kopmak da kolay değildir. Yeni durumlara geçişi kolaylaştırabilecek bazı temel adımların atılmasında yarar vardır. Çünkü değişim her zaman kolay değildir. Üzerinde zaman ve emek harcanması gerekir.

- 7) Koruyucu ailelerde yetkinlik ve yeterlilik aranmalıdır. Koruyucu ailelik süresinde AİLELERİN ve YERLEŞTİRİLEN ÇOCUKLARIN SÜREKLİ EĞİTİM ve DANIŞMANLIK çalışmaları yapılmalıdır.

Koruyucu ailelerin ve çocukların durum tespiti yapılarak ihtiyaç önceliklerine göre çeşitli konularda sürekli eğitim ve danışmanlık çalışmalarını yapılması gerekmektedir. Koruyucu aile hizmetlerinde inceleme ve değerlendirme aşaması, aynı zamanda ailenin bu konuda eğitilmesi sürecini de kapsamalıdır. Çünkü koruyucu ailelerin ciddi anlamda eğitim gereksinimleri vardır. Bazı deneyimler, ailelere yönelik olacak eğitimlerin, katılım açısından iyi yapılandırılmış, kapsamlı ve sürekli olmasının daha yararlı olacağını göstermektedir. Bu tür eğitimler, koruyucu ailelerin kendilerini daha yeterli hissetmelerini ve çocuğu daha uygun biçimde ele almalarını sağlamaktadır.

Çünkü koruyucu aile olmak biyolojik çocukları büyütmekten farklı olarak, travmatik geçmiş yaşantıları olan çocuklara farklı ve bir bilinç ve hassasiyette yaklaşmayı gerektirmektedir. AB örnekleri koruyucu ailelerin travma konusunda bilinçlendirildiği lisanslı eğitim programlarının uygulamasına geçildiğini göstermektedir.

- 8) Çocukların ve koruyucu ailelerin çok iyi tanınması, yeterlik ve yetkinliklerinin değerlendirilmesi yanı sıra ÇOCUK ve AİLE EŞLEŞTİRME aşaması son derece önemlidir.

Çocukların koruyucu aileler ile iyi eşleştirme yapılması sorunları aza indirgeyecek yöntemlerden biridir. Bunu içinde koruyucu aile sisteminde uzman, tecrübeli sosyal çalışmacıların alanda görevlendirilmesi gereklidir. Koruyucu ailelerde yeterlilik ve yetkinlik aranmaması da çocuğa hak ihlali olarak da değerlendirilebilir.

- 9) Koruyucu aileye edilen çocuk hakkında aile yeterince [öz ve soy geçmişi, sağlık geçmişi (geçirdiği hastalıklar, operasyonlar, aşıları) ilk dişini ne zaman çıkardığı ne zaman yürüdüğü, sevdiği ve sevmedikleri, fotoğrafları gibi] bilgileri içeren ÇOCUK İZLEM bir örneği koruyucu aileye teslim edilmelidir.

Bazı çocuklar koruyucu aile sistemine geçmeden önce ciddi travmalar yaşayarak gelmektedir. Sağlıksız bir hamilelik süreci, kötü koşullarda doğum, soğukta kalma, kötü beslenme, uyaran ve ilgi eksikliği, şiddete maruz kalma, ihmal edilme gibi sorunlar korunma altına alınan çocukların çoğunda rastlanan deneyimlerdir. Koruyucu aile olmak isteyen bireyler; yukarıda anlatılan nedenlere bağlı olarak "zor" çocuklar olabilmektedir. Koruyucu aile bu zorluktan yeterince haberdar olmadıklarında, buna göre hazırlanıp soruna eğilmediklerinde başarısızlık kaçınılmaz hale gelmektedir.

Bireyi tanıma; onun güçlü ve zayıf yönleri ile bir bütün olarak "tanıyabilmek", gelişme aşamasında karşılaştığı problemlerin çözümünde gerekli sistematik "yardımlarda bulunabilmek" birey hakkında alınacak kararlarda geleceğe yönelik "yordamalarda" bulunabilmek gibi amaçlar için bireyin çok çeşitli yönleri hakkında bilgi edinmeye gereksinim vardır. Çocukların gelişiminin her yönden desteklenebilmesi için, onların tüm özelliklerinin objektif olarak değerlendirilmesi gerekir. **Çocuğa yardım, onun tamamıyla tanınabildiği koşullarda gerçekleşir.**

Çocukların tanınması gereken yönleri şunlardır:

- Gelişimsel özellikler
- Beden gelişimi ile ilgili bilgiler
- Ailesi, yakın çevresi ve yaşadığı çevre ile ilgili bilgiler
- Kimlik bilgileri
- Sağlık durumu ile ilgili bilgiler
- İlgi ve yetenekleri ile ilgili bilgiler
- Kişilik özellikleri ve geçmiş yaşantıları ile ilgili bilgiler
- Bilgi ve beceri, başarı ve uyumu ile ilgili bilgiler.

Kurum bakımında olan çocuklara daha iyi hizmet sağlayabilmek için çocukların bu bilgilerinin kayıt altına alınması gerekir. Çocuğun koruyucu aileye veya evlat edinilen aileye geçişinde ise çocuğa ve aileye yardımcı olması açısından gereken çocuğun gelişimi ve sağlık durumunu içeren bu bilgilerin bir dosya halinde aileye verilmesi gerekir.

Koruyucu aile bakımı altına alınan çocuğu heyecanla bekleyen aile ilk günden itibaren kafasında çocukla ilgili aileye uyum süreci ile ilgili birçok soru vardır. Çocuğun yerleşeceği günün aile için çok önemli bir yeri vardır. Eve yerleştirilme süreci için ailenin yaşadığı bekleme ve kavuşma anı, doğum öncesi aileye yeni katılacak bebek için duyulan kaygı ve heyecanla benzer duyguları içerir. Anne ve baba o çocuk evine geldiği andan itibaren onun her türlü ihtiyacın karşılamak için büyük sorumluluk duyar. Acaba neler yemekten hoşlanıyor? Sevdiği renkler neler? Severek yaptığı etkinlikler neler ya da kitap okumayı seviyor mu gibi…birçok soru vardır aklında. Ancak bu sorulardan bazıları ise daha yaşamsal bir önem taşımaktadır. Örneğin acil olarak hastaneye kaldırıldığında bilmesi gereken çocukla ilgili bilgiler neler? Herhangi bir ilaca karşı alerjisi var mı? Geçirdiği hastalıklar neler? Genetik olarak taşıdığı bir bozukluk var mı? gibi. Koruyucu aileler bu nedenlerle aileye yeni katılan bu bireyin tüm özelliklerini; ilgi ve yeteneklerini, bilgi ve beceri, başarı ve uyumu ile ilgili bilgilerini ve daha da önemlisi sağlık durumları ve geçmiş yaşantıları ile ilgili bilgilerini bilmek ister. Koruyucu ailenin bu bilgileri bilmesi en doğal hakkıdır, ayrıca çocuğun sağlığı için bilinmesi gereklidir. Ancak çocuk hakkında edinilmek istenen bilgi konusunda; Sivil haklar ve özgürlükleri kapsayan Md16 “Mahremiyetin korunması” ile ilgili maddeye dikkat edilmesi gerekir. Bu madde toplumsal sorumluluğu olan sosyal hizmet uzmanları çocuklardan elde ettiği mahrem bilgiyi nasıl kullanacağı ve onların onur ve saygınlığını sürdürmede nasıl yardımcı olacağı konuları açısından oldukça önemli bir maddedir. Gizli bilgiyi içeren raporlar ve yazışmalar ortalıkta bırakılmamalıdır. Bu madde öncelikle mutlaka çocuğun yüksek yararını korumak için kullanılmalıdır. Koruyucu aileye yerleştirilme veya evlat edinme sürecinde yeterli düzeydeki bilgi, belge ve fotoğrafın ailelere ulaştırılması önemlidir.

Kurumda yukarıda açıklanan bilgilerin yer aldığı bir ÇOCUK ARŞİVİNİN bulunması gençlik ve yetişkinlik aşamasında çocuğun bilinmezliğini azaltacaktır.

- 10) Çocuk / çocuklar eve ilk geldiğinde çocuk ve ailenin uyum süreci uzmanlar tarafından takip edilmeli, aile ve çocuk desteklenmelidir. Çocuğun düzenli psikolojik sağlık hizmeti alması sağlanmalıdır.

Çocuklar kendilerini farklı yollarla ifade edebilirler ancak duygularını ve görüşlerini sözlü ve yazılı olarak ifade etmekte güçlük çekebilirler. Özellikle yaşları küçükse duygularını tüm yönleriyle ifade edebilecek sözcük hazinesini veya güveni henüz gelişmemiş olabilirler. Çocuklar için oyun veya resim yoluyla iletişim kurmak yaygın bir durumdur ve çocuklar bu yolla ruh hallerini, diğer insanları nasıl gördüklerini ve kendilerine davranıldığını gösterebilirler.

Çocuk yuvasında yetişen çocukların benlik saygısı ailesiyle birlikte yetişen çocuklara oranla daha düşük olduğu belirlenmiştir. Bu nedenle çocuklar eve ilk geldiklerinde çekingenlik gösterebilmektedirler.

Koruyucu aileye yerleştirilen çocuklarda olumsuz yaşam deneyimleri ve problem davranış gösterme riski oldukça fazladır. Koruyucu aile bakımındaki çocuklarda (0-17 yaş), istismar öyküsü olmayan riskli popülasyondan diğer çocuklardan mental ve davranış problemleri 2,5 kat daha fazla görülmektedir. Bu yüzden hem koruyucu ailenin tecrübesi hem de çocuğun geçmişinde yaşadıkları bu iletişimin gelişiminde oldukça önemlidir. Korunma altına alınan çocukların büyük çoğunluğu aileleri ve toplum tarafından saygı görmemiştir ve değer verilmemiştir. Öncelikle çocukların benlik saygılarını arttıracak davranışlar sergilenmeli, değerli oldukları hissettirilmelidir. Sadece kendi gereksinimleri üzerine odaklanmasını değil, aynı zamanda diğer insanlarında gereksinimlerine saygı duymasını sağlayacak ortamlar yaratılmalıdır. Yeni ailelerinde sevilip ve destek gördüklerini hissettikçe, çocuklarda koruyucu ebeveynlerine yönelik güven ve sevgi duyguları gelişmektedir. Koruyucu ailenin davranışlarının, yerleştirilen çocuğun problem davranışlarını sürdürme, azaltma veya arttırmaya hizmet ettiği bildirilmektedir. Yapılan başka bir

çalışmada da koruyucu aile ve çocuk arasında etkileşimin kalitesinin, çocuktaki davranış problemleri ile ilişkili olduğu belirlenmiştir.

Koruyucu aileler, çocukların sorun davranışların gördükleri anda, çocuklara davranış biçimleri konusunda uzmanlaşmış bir kamu görevlisine ya da psikoloğa başvurabilmelidir ve bu hizmeti düzenli alabilmelidir. Birçok gelişim bilimci, yüksek risk taşıyan çocukları evlat edinen ya da koruyucu ailelere uzun süreli olarak yerleştiren bu kuruluşların, ailelere sonrasında rutin olarak tedavi edici hizmetler sunması gerektiğini savunur. Koruyucu ailenin yoğun desteğe ihtiyaç duyduğu durumlarda, sosyal çalışanın vereceği desteğin hem yapısal hem de yönlendirici işlevinin olması gereklidir.

Çocukların yeni aileye uyum aşamasında verdiği tepkiler farklı farklıdır. Her çocuğun yaşadığı deneyimler göz önüne alınarak, tepkileri bireysel gelişimi içinde değerlendirilmeli, başkaları ile kıyaslanmamalıdır.

Kamu kuruluşlarında / sivil toplum kuruluşlarında alanında uzman kişiler tarafından tüm çocuklara onların gelişimini olumlu etkileyecek bireysel / grup uyum çalışmaları yapılmalıdır. İhtiyaç doğrultusunda öfke kontrolü, stres ve kaygı ile baş etme, çatışma çözme, iletişim becerileri, duygularını etkili bir şekilde ifade etme, özgüven, benlik algısı geliştirme gibi konularda çocuklara kazanım sağlayıcı programlar uygulanmalıdır.

- 11) Koruyucu aileye yerleştirilen çocuklar eğitim sürecinde / toplumda AYRIMCILIĞA maruz kalmaktadır. Okul içerisinde çocukların etiketlenmesini önlemede en önemli görev öğretmenlere ve okul idaresine düşmektedir. Sosyal çalışmacı ve koruyucu aile ile iş birliği de esastır.

Pratikte koruyucu aileye yerleştirilen çocukların zaman zaman öğrenciler, veliler, öğretmenler ve toplum tarafından dışlandıkları ve koruyucu ailelerin bu çocuklar için savunuculuk rolünü üstlendikleri görülmektedir. MEB ile iş birliği yapılarak seminer döneminde (toplam beş gün-online) öğretmenlere Çocuk Koruma Sistemi farklı farklı uzmanlar tarafından anlatılmalı, öğretmenlerde farkındalık arttırılmalıdır.

Eğitim sistemi sosyal etkileşime dayanmaktadır. Sosyal becerileri yetersiz olan çocuklar eğitim sistemine katılmada eğitim sürecinden üst düzeyde yararlanamamaktadır. Araştırma sonuçları koruma altında olan çocukların formel eğitim sistemlerinde kendi potansiyellerinin oldukça altında bir seviyeye ulaşabildiklerini göstermektedir. Sık okul değişikliği ya da okula gidememe başlıca sorunlarıdır. Halen anne, baba, kardeşleri hakkında endişe duyabilirler. Dikkate değer bir bağ kuramamışlardır. Düşünceleri oldukça dalgalı olabilir veya kaybettiklerinin hayalini kurabilir. Eğer bir çocuk okul dışında sorunlar yaşıyorsa, konsantre olma ve öğrenme becerisi büyük ölçüde azalmaktadır. Daha fazla bilgiye ve bilgiyi kullanma becerisine sahip çocukların benlik saygıları artar hem kendi hem de diğer insanlar için savunuculuk yapmayı öğrenme becerisi gelişir.

Yapılan bu çalışmada okullarda çocukların çoğunun etiketlenmeye maruz kaldığı, bazılarını okul değiştirmek zorunda kaldığı belirlenmiştir. Bu durumda, BM Çocuk Hakları Sözleşmesine yer alan çocuğun yüksek yararı (madde 3) ve eğitimde hakkı (madde 28) ihlal edilmiş bulunmaktadır. Ayrımcılığa ve etiketlemeye karşı savunmasız ve kırılganlıkları yüksek olan çocuklar için koruyucu ailelerin büyük çaba sarf ettikleri görülmektedir. Bazı okullarda koruyucu aileye yerleştirilen çocuklar, bu durumun öğrenilmesi ile birlikte öğretmenleri, arkadaşları, veliler tarafından ayrımcılığa maruz kalmakta, diğer çocuklardan farklı ve eşitliğe aykırı muamele görmektedirler. Bazı ailelerin, koruyucu aile olduklarını söylemekten çekindikleri, gizledikleri saptanmıştır. Devlet koruması altındaki çocukların %68'inin okul hayatında etiketlenmeye maruz kaldıkları saptanmıştır. Etiketleme bilgi eksikliğinden (%36), empati eksikliğinden (%26), sevgisizlikten (%11) ortaya çıktığını belirtmişlerdir. Devlet koruması altında yetişmiş erişkinlerin %49'u etiketlemenin "herkes" tarafından yapıldığını, %27'si okul arkadaşları, %24 öğretmenleri, okul personeli ve veliler (yurt çocuğu arkadaşlık etme, onun yanına oturtmayın çocuğumu vb) tarafından yapıldığını belirtmiştir. Hatta sözel etiketleme olarak %47 oranında "yurtlu", %19 oranında "kimsesiz" olarak tanımlama yapıldığı belirtilmiştir.

Koruyucu aileler bir araştırmada çocukların etiketlenmesi ile ilgili olarak göstergeleri “bazı veli, idareci ve öğretmenlerin çocuklara potansiyel suçlu gibi davranmaları”, “okul personelinin gözlerinin sürekli çocuğun üstünde olması, her türlü davranışının yuva çocuğu olmasına bağlanması, kendisine sınıfta söz verilmemesi, çocuğun dinlemeden eleştirilmesi ve doğum günü kutlamalarına çağrılmaması” şeklinde sıralamışlardır. Çocukların yaşadığı olumsuz deneyimler, yetişkinlik dönemlerinde bile hafızalardan silinmiyor. Çocuğa karşı ayrımcılığın önlenmesinde yükümlülük sahibi devletlerdir. Çocukları her türlü ayrımcılığa karşı koruyacak yasal koruma mekanizmasını kurmak ve işletmekle yükümlüdür. Ayrıca sivil toplum kuruluşlarının da çocuklar için izleme, raporlama, savunuculuk yapması, ayrımcılığa uğrayan çocuklara destek verilmesi ve insan hakları eğitimi konularında sorumluluk alması gerekmektedir.

Koruyucu aile ve sosyal çalışmacının bu durumda sorumluluğu çocukların akranlarıyla eşit düzeyde muamele görmesi, aynı aktivitelere katılabilmesi, eğitimden en üst düzeyde yararlanması ve sisteme kabul edildiği hissini yaşayarak okula devam edebilmesini sağlamaktır.

Okulda çocukların eğitim durumu yanı sıra eşitliğe aykırı davranışa maruz kalıp kalmadığını saptamak için uzmanlar tarafından her dönemde en az ikişer kez okul izleme, raporlama ve savunuculuk çalışmalarının yapılması gereklidir. Okul personeli ve öğrencileri kapsayan insan hakları eğitimimin öncelikli olması, bu öğretilerin davranışa aktarılmasında öğretmenlerin model olması gereklidir.

Koruma altına alınmış (ister kurumda ister koruyucu ailede yetişsin) çocuklar ayrımcılık hissetmektedir. Devlet koruması altındaki çocukların istihdam olanağının olmasının, çevrede bir kıyaslamaya ve kızgınlığa neden olduğu belirtilmiştir. İlk fırsatta “bizim çocuklar o kadar üniversite okuyor, derecelerle bitiriyorlar ama iş bulamıyorlar, siz şükredin halinize” dile getirildiği ifade edilmektedir. Ailesinden ayrı yaşayan çocukların diğer çocuklarda farkı olmadığı anlatılmalı öncelikli olarak. Ajitasyon içeren yönlendirmeler, kamu spotları değiştirilmeli, bu konuda dil birliği saplanmalıdır. Devlet koruması altındaki çocuk kavramı, acıma, üzüntü, sevgi, ilgi, şefkat, merhamet, savunmasız, çocuk istismarı, terk edilme, ailesini kaybetme vb terimlerle

tanımlanmaktadır. Koruma altında deneyimi olan bir erişkin "Olduğumuz gibi kabul edilmek istiyorduk" şeklinde ifadesiyle (Türkiye'de Çocuğa Karşı Ayrımcılık Raporu, 2013), gizlenmek yerine toplum tarafından olduğu gibi kabul edilmek istediğini belirtmektedir.

Tüm çocukların "Kamu Denetçiliği Kurumu – Çocuk Ombusmanı" kurumu ve başvuru yöntemleri ile ilgili bilgilendirilmesi, kendilerini koruma konusunda bu kuruma erişimlerinin desteklenmesi önemli çözüm yollarından birisi olacaktır. Okulların "akran zorbalığı" ve "ayrımcılıkla mücadele" konusunda önleme ve müdahale sorumlulukları net bir şekilde belirlenmelidir. Bu müdahalenin sorun çıkardığına karar verilen çocuğun okuldan uzaklaştırılması gibi sorunu çözmeyen aksine büyüten yöntemlerle yapılmaması gerekmektedir. Tüm çocukların toplumsal hayata uyum sağlama ve her türlü kötü muameleden korunma hakkı temel alınmalıdır. Okullar, sorunlar ortaya çıkmadan riskleri öngören ve süreci yönetmeyi sağlayacak uygun planlamaya sahip olmalıdır.

- 12) Koruyucu ailelerin çocuğun uyum sorunuyla ilgili kullandıkları baş etme yönleri profesyoneller tarafından geliştirilmeli, desteklenmelidir.

Koruyucu aileler başka bir kişinin çocuğuna ebeveynlik yapma, evdeki uyumu yönetmek, çocukların yaşadığı keder, öfke, hayal kırıklığı gibi duyguları ile; çocuklarda ortaya çıkabilecek davranışsal sorunlar çocukların biyolojik aileleriyle ilgili problemler gibi birçok zorlukla karşı karşıya kalmaktadırlar. Bir çalışmada koruyucu ebeveynlerin problem odaklı baş ettikleri belirlenmiştir. Fakat koruyucu annelerin baş etme şeklinin ise daha duygu odaklı olduğu belirlenmiştir. Bir başka çalışmada koruyucu aileler uyum aşamasında baş etme yöntemi olarak çocuklarla oturup konuştuklarını (%85) ifade etmişlerdir.

Denizli Koruyucu Aile Derneği'nin yaptığı araştırmada uyum sorunlarıyla nasıl baş edildiğine yönelik yöneltilen soruya verilen cevaplara bakıldığında; ailelerin çoğunlukla problemin ne olduğunu saptayıp uygun zamanda direkt çocukla konuşma eğilimi içinde oldukları görülmektedir. Aileler daha ciddi sorun yaşarlarsa bu durumda profesyonel bir desteğe başvurduklarını belirtmişlerdir.

Görülmektedir ki bu çalışmada koruyucu ailelerin baş etme yöntemleri istendik bir yöntem olan problem odaklı bir baş etme şeklidir.

- 13) Çocuğun BİYOLOJİK AİLEYLE GÖRÜŞME sürecinde sorunlar yaşanabilmektedir.

Çocuğun en önemli psikolojik ihtiyacı sevilmektir. Çocuk ilk sevgi ilişkisini aile ortamında anne-baba ile yaşamaktadır. Anne baba ve çocuk arasındaki ilişkiler çocuğun mevcut davranışlarını etkilerken, gelecekteki davranışlarının belirlenmesinde de önemli bir etkendir. Sağlıklı anne-baba- çocuk ilişkileri sağlıklı kişiliklerin oluşumu dolayısıyla da olumlu bir benlik gelişimi için bir etken olarak ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte çeşitli nedenlerle ailelerinden ayrılmak zorunda kalarak koruyucu aile yanına yerleştirilen pek çocuk, gelişimlerinin olumsuz etkilenmemesi için sadece koruyucu ailesinden değil, kendi **biyolojik ailesinden de bu sevgi desteğini almalıdır.** Bu noktada çocuğun zarar görmemesine özel önem gösterilmelidir.

Zaten koruyucu ailelik sisteminde çocuğun ruhsal gelişiminin sağlıklı olabilmesi için çocuğun biyolojik ailesi ile belirli aralıklarla görüşmesi desteklenen bir durumdur. Ancak bazı biyolojik ailelerde bu tür bir işbirlikçi destek alınmamaktadır. Bu nedenle de çocuk biyolojik aileyle görüştükten sonra çocuğun sorun yaşamaması için biyolojik ailelerin mutlaka bilinçlendirilmesi gerekir. Bu süreçte biyolojik ailenin sosyal hizmet uzmanları ve kurum psikologlar tarafından bir eğitime tabi tutulması yararlı olacaktır. Kurumlarda oyun odasının bulunması ve oyun terapisi eğitimi almış psikologlar tarafından görüşme sonrası çocuğun izleminin yapılması önerilmektedir. Biyolojik ailenin de çok iyi gözlenmesi ve değerlendirilmesi gerekmektedir.

- 14) Çocuğun BİYOLOJİK AİLEYE DÖNÜŞÜNÜN planlanmış yapılandırılmış ve güvenli olmadığını gözlemlenmektedir. Çocuğun biyolojik aileye dönüş sürecinde yaşanan sorunlar ve sonrası çocuğun KURUMA YENİDEN DÖNÜŞÜ çok travmatiktir. Biyolojik aileye döndürülme aşamasında çocuk ve koruyucu aile bu sürece hazırlanmalı,

çocuğa ve koruyucu aileye psikolojik destek verilmelidir. Çocuğun tekrar kuruma dönmesi sonrasında ise çocuk çok iyi izlenmeli ve psikolojik yardım almalıdır.

Ülkemizde Biyolojik ailelere geri dönüşlerde herhangi bir süre öngörülemediğinden ve genellikle bu süre en az 2 yılı aştığından, koruyucu aile ve çocuk arasında yoğun bir bağlanma görülmektedir. Bağlanma ilk sosyal ilişkidir ve bu ilk sosyal bağ genellikle anne ile olan bu başlangıç bağlanması kişinin, sağlıklı ve topluma uyumlu bir yetişkin olmasını, yaşam gücünü ve hayattan lezzet alması durumunu şekillendiren bir yol çizecektir. Bağlanma tek taraflı olmayıp hem çocuk hem de koruyucu aile arasında kurulabilmektedir. Biyolojik aileye döndürülme süreci tamamen biyolojik ailenin hazır olup olmaması ile değerlendirilmektedir. Çocuğun koruyucu ailesi ile yaşantısında bir olumsuzluk bulunmamaktadır, buna rağmen sevgi ve güven ilişkisine dayalı bir ilişki olan çocuk ve koruyucu aile arasındaki bağlar birden koparılabilmektedir. Bu durum koruyucu aileler ve çocukların ruh sağlıklarında olumsuz sonuçlar doğurmaktadır.

Yeterince incelenmeyen biyolojik aile dönüşlerinin sonucunda çocuk yeniden kurum bakımına geri yerleştirilmektedir. Çocuğun aileye dönüş sürecinin iyi yapılandırılmadığı, planlanmadığı, pek çok vaka tespit edilmiştir. Çocuğun ihmal istismar edildiği, kötü muamele ile karşılaştığı, danışmanlık tedbirinin yeterince uygulanmadığı durumlar çocuğun hak ihlalleriyle sonuçlanmaktadır. Çocuğun biyolojik aile yanına döndürülmesi sonrası uzmanlar tarafından çok sıkı izleme ve değerlendirme yapılmalıdır. Çocuğun güvendiği bir uzmanın sürekli desteğinden faydalanması sağlanmalıdır. Biyolojik aileye geri dönüş hazırlığında koruyucu ailenin izlenecek süreçle ilgili bilgi sahibi olması sürece katılması beklenmektedir. Bu aileyi ve çocuğu rahatlatan bir yöntemdir. Ayrıca çocuğun koruyucu ailesi ile bağının kesilmesi durumu da yeniden gözden geçirilmelidir. (15 günlükken gelen 8 yıl koruyucu ailede kalan bir çocuğun biyolojik aileye geri dönüş sonrasında koruyucu ailesini unutmasını istemek anılarını yok saymak demektir. Bu çocuğun yararına bir uygulama değildir.)

Bu nedenle koruyucu aileler çocuğun biyolojik ailelere dönüşüne tepkili yaklaşmaktadırlar. Biyolojik aileye dönme kriterleri nelerdir? Bu ölçütleri yeterince çocuğun yararı gözetilerek dikkate alınıyor mudur? Çocuğun yaşadığı travmayı kim izliyor? Bu konuda önemli sorular vardır. Biyolojik aile incelemelerindeki kıstaslar çocuğun üstün yararı açısından yapılmış görünmemektedir. Biyolojik aileye geri dönüşler zaten travmalı çocuklara başka travmalar yaşatmaktadır. Koruyucu aileler ve koruyucu aile yanına yerleştirilen çocuk için çok daha büyük bir kayıp vardır ki o da çocuğun tekrar kurum bakımına gönderildiğinde yaşanır. Çocuk için bu büyük bir travmadır. Çocuğun **terk edilmişlik duygusu iyice pekişir, kurumların kendisini koruyabileceğine dair güveni azalır, çaresizlik duygusu ile kötü muameleyi kabullenme ortaya çıkar ve kendine özgüveni kaybolur.**

KORUYUCU EBEVEYNLERİN KAZANIMLARI

Bir çocuğun evinden, yuvasından, ailesinden, kardeşlerinden, hatta ülkesinden her ne nedenle olursa olsun ayırılması, uzaklaştırılması, ondan vazgeçilmesi çocuk için en büyük travmadır. Bu travma ne yazık ki ömür boyu çocuğu bir gölge gibi izler. Çocukla empati yapabilen her bireyin, her toplumun en başta gelen sorumluluğu onu korumak, kollamak, sevgi ile sarıp sarmalamak ve onun değerli olduğunu hissettirip duygusal yaralarını sarabilmektir. Koruyucu ailenin en büyük kazanımı da budur. Ayrıca ailenin biyolojik çocuğu yoksa, anne babalık duygusunu da bu çocukla tadacaktır.

Küçük çocuklara bakmanın riskleri (kaybetme korkusu, ayrılmada güçlük, ana baba olmanın sorumluluğunun ağırlığını fark etme, küçüğün daha çaresiz olması nedeniyle yetişkinin isteklerini erteleme gereksinimi) bazen ciddi ve acı vericidir. Buna karşılık, bakımın hazları, çocuklara sevgi vermenin ve onlardan sevgi almanın hoşnutluğu derin ve verimlidir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Sonuç olarak kendi ailelerinin yanında temel ihtiyaç ve gereksinimlerini karşılayamayan çocukların, sağlıklı bir gelişim gösterebilmesi ve topluma uyum sağlayabilmesi için yine bir aile ortamına ihtiyaçları vardır. Bunu en güzel karşılayacak olan bakım hizmeti ise profesyonel anlamda yapılan koruyucu aile hizmetidir. Böylece çocuklar, sıcak ve samimi bir aile ortamında olacak, gereksinimlerini giderecek, sağlıklı bir biçimde topluma uyum sağlayacak ve kendini geliştireceklerdir.

Ancak ülkemizde halen oranı istendik düzeyde olmayan koruyucu aile hizmet modelinin, bir an önce önemi anlaşılmalı ve üstünde ağırlıklı bir şekilde durularak, eksiklikleri ve sorunları giderilmelidir. Bunun içinde koruyucu aile ile ilgili medya olanaklarının uzun süreli olarak ve sistemli bir biçimde kullanılması gerekir. Koruyucu aileye yapılan ödemeler teşvik edici olmalıdır. Koruyucu ailelerin, bu konu ile ilgili eğitilmesi ve düzenli aralıklarla denetlenmesi gerekir. Tüm bunların sonucunda;

- Koruyucu aileleri güçlendirici çalışmalarla, eğitimlerle niteliğinin artırılması,
- Özellikle çocukla uyum süreçlerinde, psikolojik ve psikiyatrik destek almaları,
- Koruyucu ailelerin bakımını üstlendikleri çocukların gelişimi ve iyi bakım almalarına yönelik denetimlerin düzenli aralıklarla yapılması,
- Koruyucu ailelerle grup çalışmaları yapılmalı, ortak sorunları olan bu aileler bir araya gelmeli ve sorunlarını paylaşma ve çözme olanaklarını oluşturacak ortamların arttırılması,
- Alanda çalışan sivil toplum ve Aile Sosyal Hizmetler İl Müdürlükleriyle olumlu iletişimleri ve iş birlikleri, çocuğun iyi olma halinin anlaşılması ve oluşturulması açısından önemli olacağından yapıcı iş birliklerinin sürdürülmesi önerilmektedir.

Yönetim Kurulu adına
Denizli Koruyucu Aile Derneği Başkanı
Hakan Vural

KAYNAKLAR

Akço S. (2013). Etkin bir Çocuk Koruma Yasasına Doğru. I.Uluslararası Çocuk Koruma Kongresi. Kadir Has Üniversitesi. İstanbul. 45.

Aldwin, C. (2007). Stress, coping, and development, second edition: An integrative perspective. New York: the Guilford press.

Asma T (2015). Evlat Edinme ve Koruyucu Aile Hizmetleri. Kalbinizi Açın Evinizi De. Civil Society Dialogue Between EU And Turkey –III Political Criteria Grant Scheme (CSD-III/PC). Denizli Koruyucu Aile Derneği .

Aydın, H. (2013). "Sosyal Hizmetler Yönetimi", Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, s.182-213.

Bayraktar S. (2014). .Erken >Uyarı ve Yönlendirme Sistemi. Yerel Düzeyde Çocuk İhmalini ve İstismarını Önleme Çalıştayı. MEB Eskişehir İl Milli Eğitim Müdürlüğü. Eskişehir.32-35.

Baran, G. (1999). Korunmaya Muhtaç Çocuk ve benlik kavramı. Ankara:Yaysan Matbaacılık

Barth, R.P., (2001). "Policy Implications of Foster Family Characteristics", ***Family Relations,*** 50, 16 – 19.

Bee H., Boyd D. (2009). Çocuk Gelişim Psikolojisi. Çev: Okhan Gündüz. İstanbul.: Kaknüs Yayınları.

Beckett C, Bredenkamp D, Castle J ve ark. (2002). Behavior patterns associated with institutional deprivation: A study of children adopted from Romania. J Dev Behav Pediatr 23: 297-303.

Bernedo M.I., Salas D. M., Fuentes J.M., Garcia Martin A.M. (2014). Foster children's behavior problems and impulsivity in the family and school context. Children and Youth Services Review 42 (2014) 43–49.

Berk, L. E. (2013). Çocuk Gelişimi. B. Onur. (Edt), (Çev: A. Dönmez). Ankara: İmge Kitabevi.

Browne KD. (2002). Child Protection. In: Rutter M, Taylor E (Eds.). *Child and Adolescent Psychiatry*, 4th Edition. Blackwell Science, 1158-1174.

Browne KD, Giachtitsis CH, Johnson R ve ark. (2005). European Commission Daphne Programme in collaboration with the World Health Organization Regional Office for Europe & The University of Birmingham, UK. *Mapping the number and characteristics of children under three in institutions across Europe at risk of harm.* Birmingham, UK.

Browne K. (2007). De-Instituationalising and Transforming Children's Services. A Guide to Good Practice. European Commission Daphne Programme Directorate-General Justice and Home Affairs In Collaboration with Who Regional Office for Europe and The University of Birmingham, UK.

Casanueva, C., Tueller, S., Dolan, M., Testa, M., Smith, K., & Day, O. (2015). Examining predictors of re-reports and recurrence of child maltreatment usingtwo national data sources. Children and Youth Services Review, 48, 1–13.

Cicchetti, D., Toth, S. L. (2005). Child maltreatment. Annual Review of Clinical Psychology, 1, 409–438.

Chamberlain, P. (1996). Intensified foster care: Multiple level treatment for adolescents with conduct disorder in out-of-home placement. In E. Hibbs, & P.Jensen (Eds.), Psychosocial treatment for child and adolescent disorders: Empirically-based strategies for clinical practice (pp. 475–496). Washington, DC:APA.

CSSP (2009). Report of Center for the Study Social Policy, Policy Matters: Setting and Measuring ""Benchmarks for State Policies, Promoting Child Safety, Permanence, and Well-Being A Through Safe and Strong Families, Supportive Communities, and Effective Systems, Discussion Paper for the Policy Matters Project Center for the Study Social Policy, 1575.

Çocuk Haklarına Dair Sözleşme. https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/137-160.pdf Erişim Tarihi: 10.11.2015.

Çocuk Koruma Kanunu. http://mevzuat.meb.gov.tr/html/25876_0.html Erişim tarihi: 10.11.2015.

Çufadar H (2014). Çocuk Koruma Hizmetlerinde Koordinasyon. Yerel Düzeyde Çocuk İhmalini ve İstismarını Önleme Çalıştayı. MEB Eskişehir İl Milli Eğitim Müdürlüğü. Eskişehir.39-43.

General coping strategies and their impact on quality of life in older adults with schizophrenia Carl I. Cohen a, ∗, Sameer K. Hassamal b , Nurun Begum. Schizophrenia Research 127 (2011) 223–228.

Duyan, V. (2011). Sosyal Hizmet ve Çocuk Hakları. BM Sözleşmesi Profesyonel El Kitabı. Ankara: Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Yayını.

Dubois-Comtois K., Bernier A., Tarabulsy GM., et al. (2015). Behavior problems of children in foster care: Associationswith foster mothers' representations, commitment, and thequality of mother–child interaction. Child Abuse&Neglect. Available online, http://dx.doi.org/10.1016/j.chiabu.2015.06.009.

Ellis BH, Fisher PA, Zaharie S. (2004). Predictors of disruptive behavior, developmental delays, anxiety, and affective symptomatology among institutionally reared romanian children. J Am Acad Child Adolescent Psychiatry, 43(10):1283–1292.

Erol N, Arslan BL, Akçakın M. (1995). The adaptation and standardization of the Child Behavior Checklist among 6-18 Year-Old Turkish Children. In J Sergeant (ed.), Eunethydis: European Approaches to Hyperkinetic Disoreder. Zurich: Fotoratar. 97–113.

Erol N**,** Şimsek Z, Münir K. (2010). Mental health of adolescents reared in institutional care in Turkey: challenges and hope in the twenty-first century. European Child & Adolescent Psychiatry 19:2, 113.

Erol N. (2015). Kurum Bakımından Farklı Bakım Hizmetlerine Geçiş Sürecinde Çocuklar ve Yaşanan Travmalar. Kalbinizi Açın Evinizi De. Civil Society Dialogue Between EU And Turkey –III Political Criteria Grant Scheme (CSD-III/PC). Denizli Koruyucu Aile Derneği .

Erol N. (2015). Etiketsiz Eğitim Projesi, Analiz Çalışması ve Çalıştay Raporu.Hayat Sende Gençlik Akademisi Derneği. Sabancı Vakfı Hibe Programı.

Fernandez, E. (2008). Unravelling emotional, behavioural and educational outcomes in a longitudinal study of children in foster care. British Journal of Social Work, 38(7), 1283–1301, http://dx.doi.org/10.1093/bjsw/bcm028.

Fish, B., Bette, C. (2004) "Mental Health Risks to Infants and Toddlers in Foster Care". Clinical Social Work Journal, Summer 32 (2) 121.

Folkman, S., & Lazarus, R. (1980). An analysis of coping in middle-aged community sample. Journal of Health and social Behavior, 21(3), 219–239.

Gander, M.J. ve Gardiner, H. V. (2001). *Çocuk ve ergen gelişimi*. Yay. Haz. B. Onur. (Çev. A. Dönmez, N. Çelen, B. Onur). Ankara: İmge Kitabevi.

Gökkaya V. B.(2014). koruyucu ailelerin, yanlarına yerleştirilen çocuk ya da çocuklarla aile içinde yaşadıkları sorunlar ve başa çıkma yolları (sivas ili örneği). ***International Journal of Social Science Doi number:http://dx.doi.org/10.9761/JASSS2375*** Number: 25-I , p. 249-267.

Gürcan, A. (2008). Türk Toplumunda Koruyucu Aile ve Evlat Edinme Hizmetlerine İlişkin Bakış Açısı ve Yaklaşımı. Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk/Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları. Ankara: AD Yayınları. No:6. 29-39.

Quebec Association for Child Protection. (2013). Bilan des directeurs de la protection de la jeunesse: Un élan pour voir grand. Québec, Canada: Gouvernementdu Québec.

Karataş K. (2007). Türkiye'de çocuk koruma sistemi ve koruyucu aile uygulamaları üzerine bir değerlendirme. *Toplum ve Sosyal Hizmet,* 18:1-20.

Kıray Vural B., Körükçü Ö., Aral N., Körükçü G. (2014). An Investigation of Empathic Skills of Foster Families, Turkey. Turkey.Procedia Social and Behavioral Science 12/2014; 159:570-576. DOI: 10.1016/j.sbspro.2014.12.427

Koruyucu Aile Yönetmeliği. (2012) http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/12/20121214-2.htm. Erişim tarihi:12.11.2015

Koşar N. (1992) Sosyal Hizmetlerde Aile ve Çocuk Refahı Alanı, Ankara: Yargıçoğlu Matbaası.

Lazarus, R. S. ve Folkman, S. (1984). Stress, Appraisal, and Coping. New York: Springer,

Leathers, J. Sonya (2003) "Parental Visiting, Conflicting Allegiances, and Emotional and Behavioral Problems Among Foster Children". **Family Relations.** Jan. 52 (1). P: 53-63.

Miller, C. Laurie (2013). Adoption and Foster Family Care, Section 13, Development- Behavioral Pediadrics, William Bacon Carey (Ed.), Crocker Coleman, Elias Feldman, 4. Baskı.

MacLean K (2003). The impact of institutionalization on child development. Dev Psychopathol 5:853-884.

Maeyer D.S., Vanderfaeillie J., Robberechts M., Vanschoonlandt F., Holen V.F. (2015). Foster parents' coping style and attitudes toward parenting. Children and Youth Services Review 53 (2015) 70–76.

MEB (2013). Çocuk Gelişimi ve Eğitimi. Çocukları Tanıma Teknikleri. http://www.megep.meb.gov.tr/mte_program_modul/moduller_pdf/%C3%87ocuklar%C4%B1%20Tan%C4%B1ma%20Teknikleri.pdf. (Ulaşım Tarihi: 20 Ekim 2015).

Orme, J., Cuddeback, G., Buehler, C., Cox, M., & Le Prohn, N. (2007). Measuring foster parent potential: Casey foster parent inventory-applicant version. Research on Social Work Practice, 17, 76–92.

Oosterman, M. & Schuengel, C. (2008). Attachment in foster children associated with caregivers' sensitivity and behavioral problems. Infant Mental HealthJournal, 29(6), 609–623.

Özbesler, C. (2009). Koruyucu Aile Hizmetlerinde Değerlendirme Süreci. *Aile ve Toplum,*4 (16): 86-94.

Özgüven, İ. E. (2007). Bireyi Tanıma Teknikleri. Ankara.: Pdrem Yayınları.

Price J. M., Chamberlain P., Landsverk J., Reid J. B., Ceve L.D., Laurent H. (2008). Effects of a Foster Parent Training Intervention on Placement Changes of Children in Foster Care. Child Maltreatment, 13: 164-75.

Roy P, Rutter M., Pickles A. (2000). Institutional care: risk from family background or pattern of rearing? J Child Psychol Psychiatry 41:139-149.

Rushton A, Minnis H. (2002). Residential and Foster Family Care, Child and Adolescent Psychiatry içinde, M Rutter ve E Taylor (ed), Blackwell Publishing, s:359-372.

Sofuoğlu Z. (2014). Olumsuz Çocukluk Çağı Deneyimleri BECAN Türkiye Araştırması. I.Uluslararası Çocuk Koruma Kongresi. Kadir Has Üniversitesi. İstanbul. 43.

Şimşek Z., Erol N., Öztop D., Özcan Özer Ö. (2008). Kurum Bakımındaki çocuk ve ergenlerde davranış ve duygusal sorunların epidemiyolojisi; ulusal örneklemde karşılaştırmalı bir araştırm, Türk Psikiyatri Dergisi, 19(3): 235-246.

Taylor S.E. & Stanton A.L. (2007). Coping resources, coping processes, and mental health. Annual Review of Clinical Psychology3, 377–401.

Türkiye'de Çocuğa Karşı Ayrımcılık Raporu. (2013). Gündem Çocuk Derneği, Çocuk Hakları İzleme Raporu - 04. Rehber Ofset Matbaacılık. Ankara.

Üstüner S, Erol N., Şimşek Z. (2005). Koruyucu aile bakımı altındaki çocukların davranış ve duygusal sorunları. Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi, 12 (3): 130-140.

Vanderfoellie J., Holen V.F., Vanschoonlandt I., Robberchts M. Strııbants T. (2013). Children placed in long-term family foster care: A longitudinal study into the development of problem behavior and associated factors. Children and Youth Services Review 35 (2013) 587–593.

Vanschoonlandt, F., Vanderfaeillie, J., Van Holen, F., De Maeyer, S., & Robberechts, M. (2013). Externalizing problems in young foster children: Prevalence rates, predictors and service use. Children and Youth Services Review, 35, 716–734.

Vanderfaeillie J., Pijnenburg H., Damen H., Van Holen F. (2015). NeglectFoster care assessment: A study of the placement decisionprocess in Flanders. Child Abuse & Neglect. Available online. http://dx.doi.org/10.1016/j.chiabu.2015.04.002 - 10.11.2017

Yörükoğlu A (2004). Koruma Altındaki Çocuklar ve Hakları. Koruma Altındaki Çocuklar; Prof.Dr. Mualla Öztürk Anısına XVII. Sempozyum Sunuları - 23-25 Şubat 2004 (Yayına hazırlayan Runa Uslu), Ankara Üniversitesi Çocuk Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı.

Zima, B. T., Bussing, R., Freeman, S., Yang, X., Belin, T. R., & Forness, S. R. (2000). Behavior problems, academic skill delays and school failure among school-agedchildren in foster care: Their relationship to placement characteristics. Journal of Child and Family Studies, 9, 87–103.